

MEDNARODNI SIMPOZIJ VISOKE STROKOVNE ŠOLE ZA SOCIALNO DELO IN SOCIALNO
PEDAGOGIKO ALICE SALOMON V BERLINU, 15.-16. APRILA 1999

Na vabilo rektorice Visoke strokovne šole Alice Salomon v Berlinu prof. dr. Christine Labonté Roset sem se udeležil mednarodnega simpozija, ki ga je z naslovom *Models of Success: What can Social Work and Social Work Education Contribute to Solving the Crisis of our Societies* priredila ta šola v dneh od 15. do 16. aprila 1999 v novem šolskem poslopju v predelu Hellersdorf v vzhodnem delu Berlina. Na simpoziju je poleg štirih domačih profesorjev nastopilo še deset vabljenih predavateljev iz drugih evropskih dežel in Izraela, tako da je to vabilo šole, ki nadaljuje tradicijo prve evropske šole za socialno delo sploh, velika čast za našo šolo in zame osebno. Mislim, da gre vabilo delno pripisati zahvali za to, ker je naša šola lani ob koncu aprila uspešno gostila sestanek izvršnega odbora Evropske zveze šol za socialno delo, katerega članica je tudi rektorica berlinske šole. Našo šolo je bila po posredovanju doc. dr. Darje Zaviršek že dvakrat obiskala in pri nas predavala prof. dr. Birgit Rommelspacher, ki prav tako poučuje na šoli Alice Salomon, tako da lahko rečemo, da so zametki sodelovanja obeh šol obstajali že pred tem vabilom. Na simpoziju sem imel polurno predavanje, ki mu je sledila razprava. Naslov mojega predavanja je bil »Prispevek kvalitativnih metod k empiričnemu raziskovanju v socialnem delu«, v njem pa sem se dotaknil vprašanj socialnega dela v prehodu, prispevka kvalitativnih metod in statusa empiričnega raziskovanja v socialnem delu, s tem pa tudi vprašanj o statusu vede o socialnem delu, o čemer prav zdaj v Nemčiji živahno polemizirajo. (Nekoliko prirejen slovenski prevod predavanja je objavljen v tej številki Socialnega dela.)

Po pozdravnih besedah rektorice smo v dobro opremljenem velikem avditoriju šole

(*auditorium maximum*) najprej poslušali predavanje profesorja Jürgena Nowaka z berlinske šole z naslovom »Globalizacija in socialno delo: Protislovje ali način reševanja problemov?« Na omembo te teme sem se odzval nekoliko nelagodno, saj se mi je zazdelo, da se poskuša v razpravo o socialnem delu vsiliti modna sociološka tema. To nelagodje pa ravno izdaja, da gre morda za protisloven odnos. Kaj naj v socialnem delu počnemo z globalizacijo, ko imamo vendar opraviti z individualnimi primeri? Razprava o globalizaciji in socialnem delu naj bi torej osvetlila to razmerje in povedala, kakšne so posledice globalizacije za socialno delo. Globalizacijo kot zgodovinsko družbeno preobrazbo sestavlja cela vrsta procesov: ekonomska globalizacija pomeni delitev dela med geografskimi in geopolitičnimi področji; finančna globalizacija svetovno povezanost denarnih gibanj in s tem kriz; ekološka globalizacija — uničevanje okolja; informacijska globalizacija, poosebljena v svetovnem spletu; kulturna globalizacija — »mcdonaldizacija«; migracijska globalizacija — migranti in begunci; politična globalizacija, ki pomeni združevanje in povezovanje držav v nadržavne ekonomsko-politične in obrambne zveze.

Prva Nowakova teza je bila, da je globalizacija strategija, s katero poskuša Zahod ekonomsko in politično obvladati svet. To naj bi se odražalo v združevanju ali fuziji velikih mednarodnih podjetij, v združevanju mednarodnih investorjev in v mednarodnem upravljanju konfliktov, npr. kosovskega konflikta. Njegova druga teza je, da je globalizacija nevarnost za demokracijo in »blaginjo ljudstev«, kajti globalni kapitalizem ne pozna vrednot, pozna samo oplajanje kapitala. Globalizacija pripelje k »učinkom bumeranga«: povzroča revščino

(socialni bumerang), razvrednotenje človeka (psihološki bumerang), »reetnizacijo« ali ponovno vzbujeni nacionalizem in fundamentalizem (kulturni bumerang), globalno migracijo v dežele, kjer »se cedita med in mleko« (politični bumerang) in povzroča zmanjšanje moči nacionalnih elit. Globalizacijo pa je mogoče – to je Nowakova tretja teza – izkoristiti kot strategijo za reševanje družbenih problemov, ki jo razume kot iskanje alternative globalnemu liberalnemu kapitalizmu. Vidiki te alternative naj bi bili: razvijanje »socialnega kapitala« ali solidarnosti med ljudmi s skupnostnim delom; razvijanje lokalne ekonomije namesto globalne; ustanavljanje več globalnih mednarodnih nevladnih organizacij (po zgledu *Amnesty International*, *Greenpeace* itn.) in širjenje idej in razpravljanje po internetu. »Globalizacija lahko reši družbene probleme s političnim sodelovanjem na temelju socialne enakosti,« je z abstraktno in neobvezujočo floskulo sklenil svoje predavanje J. Nowak. O posledicah za socialno delo – skoraj nič, če odštejemo omenjanje skupnostnih iniciativ. Razen če tudi on meni, da je vse to socialno delo.

Isidor Walliman iz Basla je v predavanju z naslovom »Socialna ekonomija: skupnostna akcija za socialno integracijo in preprečevanje nezaposlenosti in revščine« smiselno dopolnil in konkretiziral Nowakove misli. Tudi v njegovem predavanju je bilo čutiti odmeve gesel »cvetlične generacije«, ki se je leta osemindeset upirala vseprijetnosti »sistema« in na Zahodu kokehtirala s socializmom in ki zdaj doživlja le še povečano in resnično globalno prisotnost kapitalističnega sistema. Walliman pravi, da gradi na tradiciji utopičnega socializma, vendar pa se ne misli spopadati s kapitalizmom, ampak priporoča snovanje otokov socialističnih razmerij znotraj prevladujočega kapitalističnega sistema. Konkretno: revni in brezposelni naj bi ustanavljali majhna socialistična podjetja kot »samodeterminirane proizvodne sisteme«, ki bi investirala dobiček, kolikor bi ga ustvarila, v nove in nove majhne enote in se tako širila in vse večjemu številu ljudi omogočila preživetje, ali pa bi ga nalagala v skupne službe, v izobraževanje, programe dokva-

lifikacije, prekvalifikacije ipd. Te »kooperative« naj bi bile demokratično vodene (samoupravljanje) in naj bi oblikovale mreže, ki bi vključevale tudi lastne banke, in bi tako sestavljale nekakšen vzporeden gospodarski sistem, katerega vloga bi bila izključno podpora revnim, da bi preživel, saj ni pričakovati, da bi lahko konkurirala kapitalističnim podjetjem. Ideja je videti res utopična, a ob tem sem se spomnil pripovedi in filma Mesto radosti, ki opisujeta oziroma prikazujeta oblikovanje take skupnostne gospodarske enote v predmestju Kalute in njen spopad s »pravimi«, izkoriščevalskimi lokalnimi kapitalisti. Navsezadnje se tudi pri nas nekatere samopomočne skupine oziroma organizacije ukvarjajo s pridobitno dejavnostjo, da bi tako zagotovile članom osnovne dohodke ali izboljšale njihov gmotni položaj.

Helene Reis iz Coimbre na Portugalskem nas je seznanila z načeli in »ukrepi aktivne politike zaposlovanja«, podobnimi našim. Uveljavljajo zaščitne delavnice, klube zaposlovanja, spodbujajo lokalne zaposlitvene pobude, programe usposabljanja in izobraževanja in tako imenovana »vsiljena« podjetja, ki naj bi služila integraciji dolgotrajno nezaposlenih. Med načeli je omenila načelo relevantnosti programa, načelo usposabljanja, kvalitete, ustreznih delovnih pogojev, samopodpore, subsidiarnosti države, participacije in partnerstva, spodbujanja lokalnega financiranja in druge. Vsa ta načela kažejo, da je javna finančna podpora v krizi, in odražajo težnjo, da bi država čim manj posegala na to področje in samo delno podpirala programe, ki pokažejo dovolj visoko stopnjo viabilnosti.

Iz Freudovega mesta, mesta nevroze, kot je dejal, je prišel Ferdinand Wolf, ki je v predavanju z naslovom »Kdo je stranka: K rešitvi usmerjeni pristop pri socialnem delu s kompleksnimi sistemi« na praktičnem primeru pojasnil različico systemskega pristopa. Dunajčan se je šolal pri znanem systemskem terapevtu Stevu De Shazerju v ZDA. Učitelj ga je, Avstrijca, neveščega amerikanščine, dve uri po prihodu v ZDA posadil za mizo s klientko, ki je govorila nerazumljiv slang, in mu dejal: »Delaj!« Ni mu preostalo drugega, kot da je, takoj ko je

odprla usta, rekel, da ne razume. In potem sta se prebijala od besede do besede. Razlagala mu je in pojasnjevala in, presenetljivo, začela je govoriti pravilno, počasi in razumljivo. Bolj razumljivo tudi njej sami. Izkazalo se je, da je njegovo mučno poglabljanje v pomen izrečenega, prizadevanje, da bi razumel nerazumljive besede in pojme, razumel njen položaj, kot ga je opisovala, v resnici metoda. Videl je, da mu je De Shazer tako demonstriral temeljno načelo, ki pravi: Ne razumi prehitro! Ne bodi preveč pаметen. Pusti se poučiti. Poskušaj razumeti. Ob tem, ko spodbujaš opis in ko je klijentka tvoja učiteljica, tudi ona zagleda svoj položaj z drugačnimi očmi. Wolf je nato pojasnil osnovna načela systemskega posredovanja, kot so: sovisnost sistemov, nelinearnost vplivov, stalnost spreminjanja, »efekt metulja« (ki povzroči tajfun), odkrivanje frustrirajočih ponavljajočih se vedenjskih vzorcev, pozornost neproblematičnim obdobjem, okrepitev uspešnih dejanj, uvažanje presenečenj in druga. Wolfovo predavanje je bilo poleg predavanja Jone Rosenfelda edino, ki je govorilo o tem, kako delati socialno delo.

Peter Hendricks iz Maastrichta je z naslovom »Oblikovanje skupnega okvira za protirasistično in protizatiralno prakso« poročal o programu izmenjave študentov različnih narodnosti in ras. David Kramer iz Berlina pa je predstavil izide raziskave o prostovoljnem delu v »novih nemških deželah«, kot zahodni Nemci zdaj imenujejo nekdanjo NDR. Omejil se je na programe, ki jih podpira ustanova Robert Bosch — kaj to pomeni v razmerju z vsem prostovoljstvom v nekdanji NDR, nisem zvedel. Projekti, ki so bili zajeti, pa so bili po vsebini razvrščeni v naslednje kategorije: skupnostno in kulturno delo, delo z otroki in mladino, delo z družino in ženskami in delo s starimi. Predstavitev je izražala določeno neravnotežje med napihnjeno formo in dokaj razdrobljeno vsebino. Iz računalniško (z notesnika) vodene multimedijske predstavitev (na velikem platnu v kolorju) anketnih odgovorov (zoprne tabele dosti boljše razumeš, če jih spremlja bučen rock) nisem mogel razbrati kaj prida vsebinskih ugotovitev mimo povsem empiricističnega

naštevania porazdelitev po posameznih variablah. Tipična »ugotovitev«: »S stotinami računalniških križanj v okviru te raziskave smo ugotovili, da spol respondentov veliko redkeje pomembno korelira z izraženimi mnenji kot status respondentov (verjetno izobrazba, op. pis.) ali njihova lastna opredelitev vrste projekta, v katerem sodelujejo.« Iz vsega se vendarle da sklepati, da je bilo prostovoljno delo v Vzhodni Nemčiji razvito že pred družbeno spremembo in da je po spremembi po mnenju respondentov oteženo (verjetno zaradi večje ekonomske negotovosti) in premalo priznано; da pozdravljajo nastanek zasebnih, nevladnih organizacij na tem področju; da na vključitev v prostovoljno dejavnost vpliva zgled staršev oziroma družinska tradicija; da je »prostovoljno delo zadeva dobro izobrazjenega srednjega sloja«, pretežno žensk; da so posebno privlačni projekti samopomoči (pomagaj si sam, če ti država ne pomaga), kar po mnenju raziskovalcev pomeni, da je to oblika, v kateri se v novih pogojih nadaljujejo miselni vzorci in izkušnje iz prostovoljnega sodelovanja v prejšnjem režimu. Berndt Kollack, sodelavec šole Alice Salomon, je na koncu prvega dne poročal o svoji raziskavi o rejništvu v Berlinu (»Podpirati rejništvo — standardizirana anketa med starši v Berlinu«). Pred njim sem bil ob petih popoldne pred že precej izpraznjeno dvorano (usoda obrobnihi) na vrsti jaz. Svoje predavanje bi uvrstil med tiste, ki smo govorili o socialnem delu v ožjem generičnem pomenu. Sodeč po pozornosti, s katero so prisotni spremljali predavanje, po aplavzu in poznejših osebnih komentarjih bi dejal, da je bilo predavanje dobro sprejeto.

Najbolj socialnodelavsko je bilo predavanje znanega profesorja Jone Rosenfelda, učitelja številnih evropskih socialnih delavcev s šole za socialno delo Hebrejske univerze v Jeruzalemu, ki je vpeljal vrsto predavanj drugega dne: »Plemenitost in socialno delo ali 'kolektivno raziskovanje' in 'učenje iz uspehov' — ključ do služenja tistim, ki jim ni ustrezno služeno«. Po Rosenfeldu je vloga socialnega dela posredovati med klijenti, to je tistimi, ki niso ustrezno oskrbljeni, in sistemi, ki naj bi skrbeli zanje in jim bili v

oporo, a svoje funkcije ne opravljajo dobro. Socialno delo posega v ta odnos, da bi pretrgalo popoln zastoj komunikacije in povežalo nepovezane ter tako omogočilo izključenim prispevati k središču družbe. Opisal je vrsto projektov, ki ponazarjajo koncepte kolektivnega raziskovanja in učenja iz uspehov: »učče se organizacije ali skupnosti«, »spoznavajoče skupnosti«, »učenje od klientov« in druge, ki jih tu ne moremo povzeti. Socialnemu delu ni treba uvažati znanja drugih ved, izluščiti mora znanje, ki obstaja pri ljudeh, s katerimi dela, in ki delajo na področju, kjer deluje. Zastavlja si vprašanje, kaj lahko izključeni, revni, naučijo akademike. Rosenfeldova stališča, ki zadevajo socialno delo kot vedo, se ujemajo z našimi. Pravi, da socialno delo ni aplikativno, temveč inventivno. Ne prispeva znanja, ki pojasnjuje, temveč znanje, ki služi ravnanju, akciji. Iz tega izhaja, da ima v odnosu do družbenih ved dosti bolj samostojno vlogo, kot sodijo nekateri. Proces pridobivanja socialnodelavskega znanja imenuje »učenje iz uspehov«. Vprašati se moramo: kaj je delovalo v preteklosti, kdo je preživel in kako, kako je mogoče, da se je dobro izteklo. O tem govorijo tudi njegove knjige in članki, ki nosijo zgovorne naslove: »Kako so se izvili iz skrajne revščine«, »Z dna kvišku« in podobno. Kaj je menil s »plemenitostjo« v naslovu svojega predavanja? Angleško *generosity* bi lahko prevedli tudi kot »velikodušnost, radodarnost«, podobne besede pa so še »simpatija«, »sočutje«. Plemenitost ali velikodušnost je »sočutje za ugodje drugega«; ni ti dobro, boli, če vidiš drugega v nesreči. Hočeš mu dobro. To je temeljni vzgib socialnega dela, mi pa bi dejali, da je še več: identifikacija z drugim je temelj etike, spoznanje, da smo vsi »v istem čolnu«, z enako usodo. Socialno delo ni prestižen poklic in ni poklic, ki si prizadeva za velike spremembe. Njegova maksima je: Delaj vsak dan malo bolje. Rosenfeld je tako potrdil svoj sloves občutljivega in razumnega »očeta socialnega dela«, človeka, ki ve, kaj je socialno delo. Njegova dela bi morali poznati tudi mi.

Rosenfeldov sodelavec z iste šole Uri Yanay je govoril o »zaviranju kriminalitete in opolnomočanju žrtev« ter pri tem ob-

širno obravnaval načela in postopke poravnalne pravičnosti v nasprotju s povračilno. Navedel je tudi omejitve poravnalnega prijema in empirične podatke, ki pričajo o njegovi uspešnosti v okviru razumnih meja. Jan Dimmers iz Amsterdama je poročal o »skupnostnem delu na področju javnega zdravstva« (v šoli Alice Salomon deluje tudi oddelek za medicinske sestre). Med procesi, ki spremljajo spremembe na tem področju, so: deinstitucionalizacija, deregulacija, skupnostna skrb, sodelovanje med socialnim delom in zdravstvom in koordinacija na lokalni, ne več na državni ravni. Ti procesi zahtevajo inovacije, ki jih Dimmers vidi zlasti v invenciji različnih oblik terenskega ali uličnega dela, v razvijanju informacijskih kompetenc in zmožnosti dela z mrežami. Posledice za izobraževanje so: spodbujanje učenja ob delu (»delovno mesto v šolo, šolo na delovno mesto«) in problemskega učenja, razvijanje splošnih kompetenc in naravnosti k neprestanemu učenju. Po predavanju Yvonne Erdmann, ki je na simpoziju zastopala sestrski poklic (»Menedžment na področju zdravstvene nege«), sta posvet zaključili predavanji o mednarodnem evropskem sodelovanju na področju izobraževanja. C. Christensen iz Aarhusa na Danskem je govoril o ključnem pomenu mednarodne izmenjave študentov in učiteljev za nadaljnji razvoj socialnega dela v Evropi in o stanju mednarodnega sodelovanja na danskih visokih šolah (»Evropska dimenzija znotraj izobraževalnega sektorja«), Nol Reverda iz Maastrichta pa je poročal o programu mednarodnega podiplomskega magistrskega študija socialne politike (MACESS), ki vsebuje štiri osnovne predmete (Uvod v evropske institucije, Komparativno raziskovanje, Komparativna socialna politika, Socialni poklici v Evropi) in vrsto izbirnih, med njimi Upravljanje sprememb, Razvijanje evropskih omrežij, Marginalizacija, Evropsko socialno pravo in druge.

Ne bi mogel reči, da sem na simpoziju dobil vpogled v dogajanje v »evropskem« socialnem delu, videl pa sem, da je »socialno delo«, vsaj tako, ki se predstavlja na znanstvenem posvetovanju, še vedno le pisana mešanica sociologije, socialne varnosti in

socialne ekonomije, antidiskriminacije in človekovih pravic, kriminologije, tradicionalnih skrbstvenih ukrepov (rejništvo) in sredstev (prostovoljstvo) z dodatkom javnega zdravstva, zdravstvene nege in mednarodne dimenzije in s sorazmerno majhnim deležem »generičnega«, »pravega« socialnega dela, ki naj bi reševalo težave in stiske konkretnih ljudi, ki so padli skozi vse pravičniške načrte, skozi vse mreže socialnovarstvenih ukrepov in skozi vse dobronamerne programe ter pristali na dnu in zunaj vsega. Videl sem tudi, da v evropski razpravi o socialnem delu socialni delavci in tisti, ki se identificirajo s socialnim delom, nimajo veliko besede. Upam, da to pač tokrat ni bil namen simpozija; da je bil namen razpreti široka obzorja globalizacije, internacionalizacije, evropeizacije in da imajo na evropskih šolah za socialno delo za druge priložnosti na voljo ljudi, ki bi znali kaj pametnega povedati o tem, kako delajo s klienti, da jim pomagajo iz stisk.

Visoko strokovno šolo Alice Salomon so po politični spremembi preselili iz lepega berlinskega predela Schönefeld povsem na obrobje bivšega Vzhodnega Berlina, tri postaje podzemeljske železnice U5 pred koncem, da bi s tem simbolno poudarili povezanost vzhodnega dela Berlina z visokošolskim sistemom zahodnega. Očitno niso našli druge žrtve kot šolo za socialno delo — kar nam ni tuje. Za to potezo, ki pomeni za učitelje, ki stanujejo v središču Berlina, najmanj pol ure vožnje s podzemsko, so se šoli oddolžili z veliko modernistično, precej hladno in strogo delujočo, vendar arhitekturno čisto petnadstropno stavbo, ki s svojim trapezastim tlorisom v novozgrajenem poslovno-potrošniškem središču kraja zaseda celoten cestni otok, in očitno tudi s precej radodarnim zajemanjem iz krajevnega proračuna, saj je župan Hellersdorfa (pravi »Ossi« ali po naše vzhodnjak), bivši raziskovalec na Ekonomski visoki šoli, hkrati načelnik oddelka za družbene službe. Ali pa imajo pametno politiko in se zavedajo, da je razvijanje mednarodnega sodelovanja šol prioriteta naloga države, zato so pripravljeni za tako sodelovanje seči v žep.

Blaž Mesec